

*Клементьева О. В.,**викладач кафедри іноземних мов
Поліського національного університету*

ПРИСЛІВ'Я ЯК ЗАСІБ ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню прислів'їв в англійській мові та в яких соціальних стереотипах вони знайшли своє відображення. Матеріалом дослідження стали англійські прислів'я, відібрані методом суцільної вибірки з відомих словників. Семантичний аналіз відібраних англійських прислів'їв дозволив класифікувати та згрупувати прислів'я за гендерними, віковими, етнічними та професійними стереотипами. Стилстичний аналіз показав, якими виразними засобами досягаються образність та запам'ятовуваність прислів'їв, тим самим допомагаючи стереотипам закріпитись у свідомості людей. Методи статистичного та порівняльного аналізу дозволили виявити відсоткове співвідношення видів соціальних стереотипів, відображених у прислів'ях. Зараз виділяють такі види соціальних стереотипів: гендерні, вікові, етнічні чи національні, професійні, класові та ін. Розрізняють стереотипи позитивні, негативні, нейтральні; групові та індивідуальні. 49% досліджених прислів'їв складають прислів'я, в яких проявляються гендерні стереотипи. Серед них переважають прислів'я, що належать до жінки. Описуються її особисті якості, її роль у суспільстві, відношення до чоловіка, дітей, домашніх обов'язків тощо. 21% від загальної кількості відібраних прислів'їв виявляється в вікових стереотипах. Переважна кількість прислів'їв стосується людей похилого віку. Прислів'я, що відображають етнічні стереотипи, склали 18% від загальної кількості відібраних прислів'їв. Аналіз англійських прислів'їв показав, що серед прислів'їв про британців переважають позитивні характеристики. Число прислів'їв, які містять професійні стереотипи складає найменшу кількість – 12%. Професійні стереотипи – це узагальнені уявлення людей щодо членів будь-якої професійної групи. Найбільш поширені професії, які зустрічаються в аналізованих прислів'ях – адвокат, служитель церкви, лікар. Прислів'я дійсно відображають чинні в суспільстві стереотипи та завдяки таким характеристикам, як лаконічність, образність, запам'ятовуваність, сприяють ще більшому вкоріненню їх у свідомості людей.

Ключові слова: прислів'я, стереотип, переклад, відображення, класифікація, характеристика.

Постановка проблеми. Термін «соціальний стереотип» був вперше запропонований американським публіцистом Уолтером Ліппманом у роботі «Громадська думка» [1, с. 27]. Відповідно до концепції Ліппмана, «стереотип – це спрощене, заздалегідь прийняте уявлення про предмети та явища дійсності, що не впливає з власного досвіду людини, а виникає на основі опосередкованого сприйняття» [2].

Соціальний стереотип (англ. stereotype; від грец. stereos – "твердий" + typos – "відбиток") – це стійке, категоричне та вкрай спрощене уявлення (думка, судження) про будь-яке явище, групу, історичну особистість, поширені в даному соціальному середовищі [3, с. 451]. Стереотипи з'являються в ході історич-

ного розвитку суспільства та являють собою сукупність спрощених узагальнень про той чи інший об'єкт (індивід, групу, подію, факт тощо).

Якщо ми порівняємо поняття стереотипу з визначенням прислів'я, то побачимо деякі спільні риси. Стереотипи узагальнюють, класифікують різні явища життя. Прислів'я у влучній образній формі також висловлюють сумарні, класифікаційні народні уявлення про предмети або явища навколишнього світу.

Характерна риса стереотипу – висока стійкість. На думку У. Ліппмана, стереотип є вкрай стійким утворенням, яке не піддається перетворенню та критиці та передається з покоління до покоління. Прислів'я також залишаються в мові та вживаються протягом століть практично в незмінному вигляді.

Стереотипи визначаються переважно за політичною, соціальною та культурною системою цінностей та просуваються через культурні традиції, релігію, засоби масової інформації. Сюди, безперечно, можна віднести також прислів'я. Досить важливим та відкритим питанням на сьогодні є класифікація англійських прислів'їв згідно з соціальними стереотипами. Актуальність даної статті обумовлена важливістю соціальних стереотипів для життя суспільства та роллю прислів'їв у створенні мовної картини світу.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що стереотипи надмірно спрощені, іноді помилкові переконання людей щодо інших соціальних груп, окремих людей, професій, національностей, заважають прогресивному розвитку суспільства, сприяють дискримінації за ознакою статі, кольору шкіри, зовнішності й т. д. Дослідження прислів'їв, у яких знайшли відображення переважно негативні соціальні стереотипи, допоможе висвітлити, наскільки вони спотворюють дійсність, що існує, і усвідомити необхідність позбавлятися шкідливих стереотипів у повсякденному житті [4, с. 67].

Аналіз останніх досліджень. Використання прислів'їв та приказок в сучасній англійській мові є широко розповсюдженим та актуальним. Велика кількість сучасних науковців присвячують свої дослідження даній тематиці, зокрема: А. Афанасьєв, В. Гвоздьов, А. Потєбня вивчали особливості перекладу прислів'їв та приказок. Тоді як, К.І. Грігас, О. Дандіс, В.П. Жуков, Ю.І. Левін досліджували питання використання прислів'їв та приказок в сучасній англійській мові.

Мета статті полягає в тому, щоб простежити, які соціальні стереотипи знайшли своє відображення в англійських прислів'ях.

Основна частина. Матеріалом нашого дослідження стали англійські прислів'я, відібрані методом суцільної вибірки з відомих словників [5, 6, 7]. Семантичний аналіз відібраних англійських прислів'їв дозволив класифікувати та згрупувати

прислів'я за гендерними, віковими, етнічними та професійними стереотипами. Стилiстичний аналіз показав, якими виразними засобами досягаються образність та запам'ятовуваність прислів'їв, тим самим допомагаючи стереотипам закріпитись у свідомості людей. Методи статистичного та порівняльного аналізу дозволили виявити відсоткове співвідношення видів соціальних стереотипів, відображених у прислів'ях.

Нині виділяють такі види соціальних стереотипів: гендерні, вікові, етнічні чи національні, професійні, класові та ін. Розрізняють стереотипи позитивні, негативні, нейтральні; групові та індивідуальні.

Гендерні стереотипи. Найчисленнішу групу складають прислів'я, в яких проявляються гендерні стереотипи (49%). Можливо, це пояснюється значущістю самої теми: взаємини чоловіка і жінки та сімейні відносини представляють особливу важливість для продовження людського роду. Своєю чергою, у групі прислів'їв з гендерною складовою переважають прислів'я, що належать до жінки. Описуються її особисті якості, її роль у суспільстві, відношення до чоловіка, дітей, домашніх обов'язків тощо. Варто зауважити, однак, що в цій групі переважають прислів'я з негативною конотацією, що пояснюється зародженням гендерних стереотипів у суспільстві, де споконвіку домінували чоловіки та до жінки ставилися як до істоти нижчої організації. Це, на думку чоловіків:

– жінки – балакучі пліткарки, які не можуть тримати язик за зубами: *The only secret a woman can keep is her age* – Єдиний секрет, який не виговорить жінка, це її вік; *Whenever there is a woman, there is gossip* – Там, де є жінки, завжди є плітки; *Silence is a fine jewel for a woman, but it's little worn* – Мовчання – чудова прикраса для жінки, але вона його рідко вдягає;

– жінки відрізняються мінливістю, зміною настрою: *A woman's mind and winter wind change often* – Настрій жінки та зимовий вітер часто змінюється; *Women are as fickle as April weather* – Жінки непостійні, як за роком у квітні; *It's a woman's privilege to change her mind* – Міняти свою думку – привілей жінок;

– жінки брехливі, їм не можна довіряти: *Trust not a woman when she weeps* – Не вір жінці, коли вона плаче; *Women laugh when they can, and weep when they will* – Жінка сміється, коли може, і плаче, коли захоче; *A woman's in pain, a woman's in woe, a woman is ill when she likes to be so* – Жінка страждає, журиться і хворіє тоді, коли їй це вигідно;

– жінки недостатньо розумні: *Women have long hair and short brains* – У жінок волосся довге, а розум коротенький; *When an ass climbs a ladder, we may find wisdom in a woman* – Коли осел збереться сходами, тоді жінка, може, і порозумнішає; *Women's wisdom arrives after the event* – Жінка мудра заднім числом;

– головна мета в житті жінки – вдало вийти заміж: *Woman's whole life is a history of affection* – Все життя жінки – це історія її любовних уподобань; *All meats to be eaten, and all maids to be wed* – Все м'ясо буде з'їдено, а всі дівчата вийдуть заміж; *Maids want nothing but husbands, and when they have them they want everything* – Дівчатам не потрібно нічого, крім чоловіка, але коли в них з'являється чоловік, вони хочуть всього.

– дружина має підкорятися чоловікові: *A young wife should be but a shadow and echo in the house* – Молода дружина повинна бути тінню та відлунням в будинку; *Maidens must be mild and meek, swift to hear and slow to speak* – Дівчата повинні бути м'якими й лагідними, готовими слухати та мовчати. *A wise*

woman never outsmarts her husband – Мудра жінка ніколи не буде розумнішою від її чоловіка;

– місце жінки на кухні: *A woman's place is in the home* – Місце жінки вдома; *A good wife and good cat best at home* – Хорошій дружині й хорошій кішці найкраще бути вдома;

– для жінки дуже важлива її зовнішність: *Every woman would rather be beautiful than good* – Кожна жінка воліє бути скоріше красивою, ніж доброю; *Women are vain: they'd rather be Pretty than have a good brain* – Жінки марнославні: вони вважають за краще бути красивими, ніж мати мізки. *The more women look in their glass, the less they look to their house* – Чим більше жінка виглядає у дзеркало, тим менше займається домашнім господарством;

Значно менше прислів'їв про жінок ґрунтуються на позитивних або нейтральних стереотипах. Ось декілька прислів'їв про позитивну роль жінки як матері, господині та супутниці життя чоловіка:

– *The mother's breath is always sweet* – Дихання матері завжди солодке; *A mother's love is best of all* – Любов матері найсильніша;

– *A house well-furnished makes a good house-wife* – Добре обставлений будинок говорить про гарну хазяйку; *Where there is no wife, there is no home* – Там, де немає жінки, і дома немає;

Серед відображених у прислів'ях стереотипів, які стосуються чоловіків, переважають нейтральні або позитивні судження:

– Чоловік сильніший і розумніший за жінку: *A man of straw is worth a woman of gold* – Чоловік, зроблений з соломи, вартує жінки, зробленої із золота; *Man without ambition is like a woman without beauty* – Чоловік без честолюбства – все одно, що негарна жінка; *A man doesn't want a woman smarter than he is* – Чоловік не хоче, щоб дружина була розумніша за нього;

– Чоловік – здобувач у сім'ї, він повинен тримати свою жінку: *Man pays – woman spends* – Чоловік платить – жінка витрачає; *Man without money is no man at all* – Чоловік без грошей – зовсім не чоловік;

Таким чином, наведені прислів'я фактично відображають той стан суспільства, в якому жінка вважалася істотою нижчого рангу, а чоловік – господарем. Сучасне цивілізоване суспільство намагається позбутися віджилих гендерних стереотипів, однак і по цей день нерідко зустрічаються люди, які дотримуються застарілих поглядів на соціальну роль жінки, а прислів'я, що відображають їх, продовжують функціонувати й сьогодні.

Вікові стереотипи. Не менш актуальні для швидко старіючого суспільства вікові стереотипи, які, більшої частини, стосуються людей похилого віку. Цей вид стереотипів цілком виразно проявляється у відібраних прислів'ях, кількість яких становила 21% від загальної кількості. Найбільша група стереотипів представляє літню людину старою чи старим, для яких характерні:

– неміч та хвороби: *Age breeds aches* – З віком приходять хвороби; *Old age is sickness of itself* – Старість – хвороба як така; *Old men are only walking hospitals* – Старі люди – це ходячі лікарні;

– відсутність працездатності: *When bees are old, they yield no honey* – Старі бджоли мед не приносять; *An old ape has an old eye* – У старої мавпи очі погано бачать;

– значне зменшення інтелектуальних здібностей, нездатність до набуття нових навичок: *You can't shift an old tree without*

it dying – Не можна зігнути старе дерево, не зламавши його; *An old man's end – to keep sheep* – Єдиний кінець для старого – пасти овець.

– скупість: *The older the goose, the harder to pluck* – Чим старіший гусак, тим важче його обскубити; *Children cry for nuts and apples, old men – for gold and silver* – Діти хочуть горіхів та яблук, а старі – золота та срібла;

– дурість, звернення до дитинства: *There's no fool like an old fool* – Немає гірше дурня, ніж старий дурень; *Old men are twice children* – Старий, що малий; *Old age doesn't protect from folly* – Старість від дурниць не захищає;

Негативне ставлення до старості можна побачити в уподібненні людей похилого віку до різних тварин (ape, bees, dog, goose). Використання метафор в описі старості сприяє тому, що робить стереотипи більш яскравими та переконливими.

Стереотипні уявлення про людей похилого віку мають не тільки негативний, але найчастіше смішний відтінок: *The hell of women is old age* – Старість – це пекло для жінки; *The longest five years in a woman's life is between twenty nine and thirty* – Найдовші п'ять років у житті жінки – це вік між двадцятьма дев'ятьма і тридцятьма.

Нейтральні стереотипи про людей похилого віку відрізняються розумінням і співчуттям:

– люди похилого віку живуть спогадами: *Youth lives on hope, old age on remembrance* – Молоді живуть надією, а старі спогадами; *Young people don't know what age is, old people forget what youth was* – Молоді люди не знають, що таке старість, а старі забувають, що таке бути молодим;

– люди похилого віку відчувають страх перед старінням і смертю: *Every man desires to live long, but no man would be old* – Кожен хоче жити довго, але ніхто не хоче старіти;

Чимало прислів'їв відображають позитивні стереотипи про старих людей, для яких характерні мудрість, досвід, зрілість: *Years know more than books* – Роки знають більше, ніж книги; *The older the wiser* – Чим старша людина, тим вона розумніша; *With age comes wisdom* – З віком приходить мудрість; *An old man's sayings are seldom untrue* – Літні люди рідко говорять неправду.

Щодо стереотипів про молодість, то їх кількість набагато менша. Характерні риси молодих людей, які відобразились у прислів'ях – це недосвідченість, самовпевненість, бажання повчати старших: *Youth is easily deceived because it's quick to hope* – Молодь легко обдурити, тому що вона надто довірлива; *Never send a boy to do a man's job* – Ніколи не просіть хлопця робити чоловічу роботу;

Переважає більшість вікових стереотипів, що стосуються літніх людей, свідчить про те, що саме ця вікова група викликає в суспільстві неоднозначне ставлення і схильна до стереотипізації.

Етнічні стереотипи. Наступний вид стереотипів – етнічні або національні. Аналіз англійських прислів'їв показав, що серед прислів'їв про британців переважають позитивні характеристики:

– стриманість та самовладання: *When angry, count a hundred* – Коли розсердишся, порахуй до ста; *Anger and haste hinder good counsel* – Гнів та поспіх затемняють розум;

– ввічливість та гарні манери: *A civil question deserves a civil answer* – Ввічливе питання заслуговує ввічливої відповіді; *All Doors open to courtesy* – Перед ввічливістю всі двері відчиняються;

– джентльменство та бездоганність репутації: *It takes three generations to make a gentleman* – Джентльмен народжується через три покоління; *An Englishman's word is his bond* – Слово англійця – його зобов'язання;

– консерватизм, шанування традицій і звичаїв: *Old habits die hard* – Від старої звички важко позбутися; *England is the paradise of women, the hell of horses, and the purgatory of servants* – Англія – це рай для жінок, пекло для коней та чистилище для слуг;

Серед негативних стереотипів слід відзначити глибокі класові розбіжності та снобізм: *Beggars can't be choosers* – Біднякам не доводиться вибирати; *Fools build houses and wise men live in them* – Дурні зводять будинки, а багатії живуть у них.

Прислів'я, що відображають стереотипи про британців, склали 18% від загальної кількості відібраних прислів'їв.

Професійні стереотипи. Наступний вид стереотипів, що широко поширені в суспільстві – це професійні стереотипи, тобто узагальнені уявлення людей щодо членів будь-якої професійної групи. Число прислів'їв, які містять цей вид стереотипних переконань, поступається решті (12%), а кількість професій, порушених у цих прислів'ях, дуже обмежена. Це адвокат, служитель церкви, лікар.

Аналізуючи прислів'я про адвокатів, можна зробити висновки, що ставлення до них у суспільстві швидше негативне. Їх вважають корисливими (*A lawyer and a wagon-wheel must be well greased* – Адвокати та колеса віза повинні бути добре змащені); брехливими (*Only lawyers and painters can turn black to white* – Тільки адвокати та художники можуть зробити чорне білим);

Що стосується церковнослужителів можна відстежити або нейтральні або негативні характеристики. Різні найменування служителів церкви – priest, clerk, abbot, monk – стверджують, що священнослужитель має великий вплив на життя людей: *Such as the abbot is, such is the monk* – Який настоятель, такий і чернець; *As is the pew so is the pulpit* – Які проповідники, такі і їх слухачі. В останньому прислів'ї використання стилістичного прийому метонімії, тобто перенесення назви з одного предмета або явища на інший на основі безперечного зв'язку між ними, в цьому випадку the pulpit – кафедра проповідника, а the pew – церковна лава, що дозволяє надати цьому затвердженню високий ступінь узагальнення.

Ряд прислів'їв, які свідчать про те, що в англійському суспільстві до представників церкви було заведено ставитися насторожено, інколи з побоюванням: *Bad priests bring the devil into the church* – Поганий священник приводить до церкви диявола; *Beware of the forepart of a woman, the hind part of a mule, and all sides of a priest* – Остерігайся жінки спереду, осла ззаду, а священника з усіх боків;

Ставлення в суспільстві до професії лікаря здебільшого шанобливе, адже вони рятують людей. Тому негативні стереотипи стосуються лише докторів молодих та недосвідчених: *A young doctor means a new graveyard* – Молодий лікар – це нові могили; *An ignorant doctor is no better than a murderer* – Безграмотний лікар не кращий за вбивцю.

Слід зазначити, що причиною невеликої кількості прислів'їв, що відображають професійні стереотипи, є той факт, що ще у недалекому минулому суспільство мало виражений

класовий характер, при якому частина людей була відокремлена від будь-якої трудової діяльності, а набір наявних на той час професій був дуже обмежений.

Висновок. Прислів'я дійсно відображають наявні в суспільстві стереотипи та завдяки таким характеристикам, як лаконічність, образність, запам'ятовуваність, сприяють ще більшому вкоріненню їх у свідомості людей. Переважна більшість гендерних стереотипів говорить про місце, яке в суспільстві займають відносини між чоловіком і жінкою. А існування прислів'їв, у яких стереотипи про жінок мають негативний характер, свідчить про ставлення до жінки в суспільстві, де протягом століть домінували чоловіки. Переважна більшість прислів'їв, що містять вікові стереотипи, стосуються людей похилого віку, поряд зі співчуттям і розумінням у них часто виражається зневажливе та неповажне ставлення до старості. Серед етнічних стереотипів, відображених у прислів'ях, більшу частину складають нейтральні та позитивні уявлення британців про самих собі, що й не дивно, бо будь-який народ вважає за краще мати про себе високу думку. Професійні стереотипи в прислів'ях охоплюють обмежену кількість професій, які важливі в житті людей.

Література:

1. Lippmann W. Public opinion. Toronto. 1965. 233 p. URL: https://monoskop.org/images/b/bf/Lippman_Walter_Public_Opinion.pdf
2. Ослон А. Уолтер Липпман о стереотипах: выписки из книги «Общественное мнение». 2018. URL: <https://imhotype.livejournal.com/635533.html>
3. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Видавництво «Прапор». Харків. 2007. 640 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf
4. Жеребило Т.В. Термины и понятия лингвистики: Лексика. Лексикология. Фразеология. Лексикография: словарь-справочник. Назрань. 2011. 128 с. URL: http://gerebilo.ucoz.ru/load/leksikograficheskie_izdaniya/slovar/zherebilo_t_v_terminy_i_ponjatija_lingvistiki_leksika_leksikologija_frazeologija_leksikografija_slovar_spravochnik_504_slovamye_stati/6-1-0-1534
5. Oxford Dictionary of Proverbs. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199539536.001.0001/acref-9780199539536;jsessionid=A691D829802787CFCB7A4D8D5235D981>
6. Manser Martin H. The Facts On File Dictionary of Proverbs. 2007. 499 p. URL: https://ia902906.us.archive.org/33/items/DictionaryOfProverbs_201303/Dictionary-of-Proverbs.pdf
7. Speake J., Simpson J. The Oxford dictionary of English proverbs. Oxford. 2008. URL: <https://www.ircambridge.com/books/The-Oxford-Dictionary-of-Proverbs.pdf>

Klementieva O. Proverbs as a mean of social stereotypes reflection

Summary. The article is devoted to the research of proverbs in the English language and the social stereotypes they are reflected in. The study material was English proverbs selected by the continuous sampling method from well-known dictionaries. Semantic analysis of selected English proverbs offered the possibility to classify and group proverbs according to gender, age, ethnic and professional stereotypes. Stylistic analysis showed by which expressive means the imagery and memorability of proverbs are achieved, thereby helping stereotypes to become permanent in people's minds. Statistical and comparative analysis methods offered the possibility to reveal the percentage ratio of social stereotypes types reflected in proverbs. Currently, the following types of social stereotypes are distinguished: gender, age, ethnic or national, professional, class, etc. There are positive, negative, neutral stereotypes as well as group and individual ones. 49% of the studied proverbs are those ones where gender stereotypes are shown. Among them, proverbs that belong to women prevail. Her personal qualities, the role in society and the relationship with her husband, children, household duties, etc. are described. 21% of the total number of selected proverbs is found in age stereotypes. The majority of proverbs refer to elderly people. Proverbs reflecting ethnic stereotypes accounted for 18% of the total selected proverbs number. An analysis of English proverbs showed that positive characteristics prevail among proverbs about the British. The number of proverbs containing professional stereotypes is the smallest – 12%. Professional stereotypes are people's generalized ideas about members of any professional group. The most common professions that are found in the analyzed proverbs are lawyer, church minister, doctor. Proverbs reflect stereotypes existing in society and thanks to such characteristics as brevity, imagery, memorability, contribute to their even greater rooting in people's minds.

Key words: proverb, stereotype, translation, reflection, classification, characteristic.